

БЕЗПОСЕРЕДНИЙ ОБ'ЄКТ ПРИМУШУВАННЯ ДО УЧАСТІ У СТРАЙКУ АБО ПЕРЕШКОДЖАННЯ УЧАСТІ У СТРАЙКУ

THE IMMEDIATE OBJECT OF COERCION TO PARTICIPATE IN A STRIKE OR OBSTRUCTION OF PARTICIPATION IN A STRIKE

Климась Е.І., аспірант кафедри кримінального права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті досліджено безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, пов'язаного з примушуванням до участі у страйку або перешкоджанням участі у ньому, передбаченого статтею 174 Кримінального кодексу України. Актуальність теми зумовлена необхідністю захисту конституційного права працівників на свободу волевиявлення у сфері трудових відносин, яке є важливим елементом демократичного суспільства. Аналізується поняття безпосереднього об'єкта в кримінально-правовій науці, визначає його складові та специфіку у контексті даного правопорушення.

У статті розглядаються міжнародні стандарти, зокрема положення Конвенції Міжнародної організації праці (далі – МОП), Європейської соціальної хартії та інших актів, які визнають право працівників на добровільну участь у страйках і захищають від примусу чи дискримінації. Особливу увагу приділено праву на страйк як способу захисту трудових і соціально-економічних прав працівників, визначеного Конституцією України та Законом «Про порядок вирішення колективних спорів (конфліктів)» від 03.03.1998 року.

В роботі вказується на значення безпосереднього об'єкта злочину для вдосконалення кримінального законодавства України, а також для посилення правових гарантій у трудових відносинах. Особливо підкреслено суспільну небезпеку примусу до страйку чи перешкоджання йому, що порушує баланс між інтересами сторін трудових відносин та підриває принцип демократичності.

У статті запропоновано рекомендації для усунення прогалин у законодавстві та покращення механізмів правозастосування. Визначено, що основним безпосереднім об'єктом цього правопорушення є свобода волевиявлення працівників у трудових відносинах, а додатковими – їх психічна чи фізична недоторканність.

У статті також звернено увагу на необхідність посилення відповідальності за примус до участі у страйку або перешкоджання цьому як ключового аспекту забезпечення трудових прав працівників. Підкреслюється важливість гармонізації кримінального законодавства України з міжнародними стандартами у сфері захисту прав людини на праці.

Зроблено висновок, що забезпечення права на вільне волевиявлення у питанні участі у страйку є важливим компонентом прав людини у сфері праці, а його ефективний захист є необхідним для підтримання соціальної стабільності та гармонії у суспільстві.

Ключові слова: безпосередній об'єкт, примушування до страйку, перешкоджання участі у страйку, трудові права.

The article explores the immediate object of a criminal offense related to coercion to participate in a strike or obstruction of participation in a strike, as provided by Article 174 of the Criminal Code of Ukraine. The relevance of the topic is determined by the necessity to protect the constitutional right of employees to freedom of expression in labor relations, which is a fundamental element of a democratic society.

The article also examines international standards, particularly the provisions of ILO Conventions, the European Social Charter, and other legal acts that recognize workers' rights to voluntary participation in strikes and protect them from coercion or discrimination. Special attention is paid to the right to strike as a means of protecting labor and socio-economic rights of workers, as defined by the Constitution of Ukraine and the Law "On the Procedure for Resolving Collective Labor Disputes (Conflicts)."

The study emphasizes the importance of the immediate object of this crime for improving the criminal legislation of Ukraine and strengthening legal guarantees in labor relations. The public danger of coercion to strike or obstruction of participation in a strike is highlighted, as it disrupts the balance of interests between the parties in labor relations and undermines the principle of democracy.

The article provides recommendations to eliminate gaps in legislation and improve law enforcement mechanisms. It identifies that the primary immediate object of this offense is the employees' freedom of expression in labor relations, while additional objects include their psychological or physical integrity.

It concludes that ensuring the right to free expression regarding participation in a strike is an essential component of human rights in the labor sphere, and its effective protection is vital for maintaining social stability and harmony in society.

Key words: immediate object, coercion to strike, obstruction of participation in a strike, labor rights.

Актуальність дослідження. Актуальність дослідження безпосереднього об'єкта примушування до участі у страйку або перешкоджання участі у страйку зумовлена необхідністю захисту конституційного права працівників на свободу волевиявлення у трудових відносинах. Це право є одним із ключових елементів демократичного суспільства, забезпечуючи можливість працівникам брати участь у колективних акціях протесту або утримуватися від них без будь-якого тиску. У сучасних умовах, коли трудові відносини часто супроводжуються конфліктами між працівниками та роботодавцями, питання захисту цього права стає особливо актуальним.

Примушування до участі у страйку чи перешкоджання йому порушує баланс між інтересами сторін, що може призводити до ескалації соціальної напруги та конфліктів у суспільстві. Окрім цього, такі дії негативно впливають на трудові колективи, підривають довіру між працівниками та роботодавцями, створюють ризики дискримінації чи переслідування.

Дослідження безпосереднього об'єкта цих кримінальних правопорушень є важливим для вдосконалення кримі-

нального законодавства України, оскільки дозволяє більш точно визначити межі кримінально-правової охорони свободи волевиявлення працівників. Це також сприяє уніфікації національних норм із міжнародними стандартами, зокрема з положеннями Європейської соціальної хартії, Конвенцій МОП та інших міжнародних актів.

Наукова розробка цього питання допомагає виявити прогалини в законодавстві та сформулювати рекомендації для їх усунення, що підвищить ефективність правозастосовної діяльності. Крім того, актуальність теми зростає у зв'язку зі змінами в економічних умовах та трудових відносинах, які потребують адаптації законодавства до нових викликів.

Забезпечення прав працівників на вільне волевиявлення у страйках є важливим чинником стабільності суспільства, оскільки сприяє вирішенню трудових спорів мирним шляхом. Дослідження безпосереднього об'єкта таких злочинів також сприяє посиленню правових гарантій для працівників, зменшенню ризику зловживань з боку роботодавців і захисту інтересів усіх учасників трудових відносин. Це питання має не лише юридичне, а й соціальне

та економічне значення, оскільки впливає на розвиток ринку праці та суспільних відносин у цілому.

Мета статті полягає у комплексному аналізі безпосереднього об'єкту кримінального правопорушення, передбаченого статтею 174 Кримінального кодексу України.

Аналіз останніх досліджень публікацій. Питання об'єкта злочину є центральним у кримінальному праві, що підтверджують дослідження С. Колоса, С.Б. Гавриша, Є. Фесенка, А.Ф. Зелінського, В.М. Куца та В.М. Трубникова. А.Ф. Зелінський і В.М. Куц акцентують увагу на структурі Особливої частини КК України, а В.М. Трубников пропонує багаторівневий підхід до об'єкта злочину. Праці А.А. Музики та Є.В. Лашука містять методологічні висновки, що сприяють розмежуванню об'єкта і предмета злочину. Усі ці дослідження закладають основу для аналізу безпосереднього об'єкта примушування до участі у страйку або перешкоджання цьому праву.

Виклад основного матеріалу. У кримінально-правовій науці України переважає думка, що об'єктом кримінального правопорушення є суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом. Цю концепцію підтримують такі вчені, як В.І. Борисов, О.М. Готін, М.І. Коржанський, В.Я. Тацій та інші. Вона ґрунтується на тому, що суспільні відносини мають об'єктивний характер, існують незалежно від кримінального закону й утворюються трьома елементами: суб'єктами, предметом відносин та соціальним зв'язком [1, с. 197].

Однак концепція «об'єкт кримінального правопорушення – суспільні відносини» критикується. Наприклад, С.Б. Гавриш стверджує, що об'єктом має бути правове благо як визначена цінність (життя, здоров'я, майно тощо), оскільки суспільні відносини є лише абстракцією [2, с. 8]. Є.В. Фесенко пропонує визнавати об'єктом цінності, виділяючи п'ять їх компонентів: потерпілих, їхні права та інтереси, соціальні зв'язки, матеріальні й нематеріальні блага [3, с. 76]. В.М. Куц і А.Ф. Зелінський вважають, що об'єктом є охоронювані законом блага людини та суспільства [4, с. 152].

Інші підходи включають позицію В.М. Трубникова, який розглядає суспільні відносини як «соціальну оболонку», а реальні об'єкти – як її складові. Водночас він наголошує на необхідності визнання об'єктом прав і свобод людини [4, с. 88]. Є.В. Лашук і А.А. Музика пропонують підходити до визначення об'єкта кримінального правопорушення у вузькому (суспільні відносини, яким завдано шкоди) і широкому сенсі (включаючи потерпілих і предмет правопорушення) [6, с. 56].

Питання класифікації об'єктів кримінального правопорушення у вітчизняній теорії довгий час залишалося незмінним. Традиційно об'єкти класифікуються по вертикалі на загальний, родовий і безпосередній об'єкти.

Безпосередній об'єкт кримінального правопорушення – це конкретне суспільне відношення, благо або інтерес, на які посягає конкретне діяння. Він є важливим елементом складу кримінального правопорушення, передбаченого нормами Особливої частини Кримінального кодексу України.

Безпосередній об'єкт поділяється на:

1. Основний безпосередній об'єкт – визначає суспільну небезпеку конкретного діяння, входить до складу кримінального правопорушення та визначає його місце в системі об'єктів.

2. Додатковий безпосередній об'єкт – це об'єкт, якому обов'язково завдається шкода разом із основним (наприклад, здоров'я при розбійі).

3. Факультативний додатковий об'єкт – це об'єкт, якому може бути завдано шкоди, але він не охороняється безпосередньо в межах конкретного кримінального правопорушення (наприклад, відносини власності при хуліганстві) [7].

Значення безпосереднього об'єкта полягає у тому, що він визначає суспільну небезпеку діяння, структуру його

складу та місце у системі родових і загальних об'єктів кримінального правопорушення.

Об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 174 Кримінального кодексу України, є трудові права працівників, зокрема їхнє конституційне право на свободу праці та свободу вибору щодо участі в страйку або утримання від нього.

На думку І.О. Зінченко безпосереднім об'єктом згаданого кримінального правопорушення є конституційне право людини, що працює, на страйк для захисту своїх економічних та соціальних інтересів [15]. Цю ж думку підтримує і розширює Н.М. Швець зазначаючи, що основним безпосереднім об'єктом такого злочину є суспільні відносини, що забезпечують найманим працівникам їх право на участь у законному страйку. Додатковим об'єктом можуть виступати здоров'я, особиста воля, громадський порядок, авторитет органів державної влади й органів місцевого самоврядування і т.ін. [16, с. 198].

М.І. Мельник та М.І. Хавронюк визначають об'єктом кримінального правопорушення право людини, що працює, на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів. Відповідно до ст. 44 Конституції України, ніхто не може бути примушений до участі або неучасті у страйку [17].

Таким чином, об'єкт кримінального правопорушення за статтею 174 КК України є багатограним і охоплює права працівників на свободу праці, їхні колективні інтереси, а також загальні інтереси суспільства у стабільності трудових відносин. Це підкреслює важливість ретельного захисту цих прав і забезпечення чіткого правового регулювання для запобігання правопорушенням у сфері трудових відносин.

Основний безпосередній об'єкт примушування до участі у страйку або перешкоджання участі у страйку полягає в суспільних відносинах, які забезпечують реалізацію конституційного права громадян на участь у страйку або утримання від нього.

Це право закріплене у статті 44 Конституції України, що гарантує свободу волевиявлення у питанні страйків як форми протесту. Зазначені дії посягають на свободу вибору працівників у їхній соціально-трудова активності, а також на суспільні відносини, пов'язані з трудовими правами і свободами [8]. В Україні право на страйк та порядок його реалізації визначаються Законом «Про порядок вирішення колективних спорів (конфліктів)» [9].

Право на страйк визнається всіма розвиненими економіками світу. Воно поділяється на офіційні (санкціоновані профспілкою) та неофіційні.

Цей поділ базується на концепції колективного конфлікту, що є основою системи колективних договорів і доповнює переговори між профспілками та роботодавцями під час їх укладання. У багатьох європейських країнах страйки дозволяються лише для досягнення колективної угоди, що обмежує реалізацію права на страйк, закріплюючи його за профспілкою, а не за окремими працівниками.

Основним нормативно-правовим актом, окрім Конституції, що регулює ці відносини в Україні, є Закон № 137/98-ВР від 03.03.1998 «Про порядок вирішення колективних спорів (конфліктів)». Він визначає порядок вирішення колективних трудових спорів та конфліктів. Згідно зі ст. 17 цього закону, страйк – це добровільне, тимчасове, колективне припинення роботи працівниками підприємства (зокрема, невиконання трудових обов'язків чи невихід на роботу) з метою вирішення колективного трудового конфлікту чи спору.

Участь у страйку має бути виключно добровільною. У разі примусу чи перешкоджання діють положення Кримінального кодексу, який охороняє право працівників на вільне волевиявлення. Заборона на певний вид страйку може бути встановлена лише законом [10].

Суспільна небезпека примусу до участі у страйку чи перешкоджання йому полягає в посяганні на конституційне право працівників брати участь у страйках для захисту своїх соціальних прав. У цьому разі потерпілим виступає працівник.

Європейська соціальна хартія (ч. 4 ст. 6) також визнає право працівників і роботодавців на колективні дії, зокрема страйки, у разі конфлікту інтересів [11]. Це право закріплено й у ст. 8 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (прийнятого ООН у 1996 році) [12].

Попри детальне регулювання свободи об'єднання, акти МОП прямо не закріплюють право на страйк. Це пояснюється позицією роботодавців та наявністю детальних процедур примирення, спрямованих на уникнення конфліктів. Проте МОП підтримує ліберальний підхід до цього права, визнаючи його як крайній засіб впливу в трудових спорах.

Комітет зі свободи об'єднання МОП вважає право на страйк невід'ємною частиною свободи об'єднання, закріпленої у Конвенціях № 87 «Про свободу асоціації та захист права на організацію» і № 98 «Про застосування принципів права на організацію і на ведення колективних переговорів». Конвенція № 105 про скасування примусової праці забороняє покарання за участь у страйках, що визнає це право на міжнародному рівні. Серед умов проведення страйку Комітет визначив: повідомлення про страйк, примирення та арбітраж, голосування працівників, дотримання правил безпеки та забезпечення мінімального обсягу послуг [13].

Українське законодавство загалом відповідає цим вимогам, проте надмірна формалізація процедур примирення та необхідність отримання згоди більшості працівників підприємства ускладнюють реалізацію права на страйк, що суперечить принципам МОП. Водночас дозволяється обмежувати страйки для категорій працівників, чия робота критично важлива для безпеки і здоров'я людей (лікарі, енергетики, авіадиспетчери тощо).

На регіональному рівні право на страйк закріплене Європейською соціальною хартією, Хартією соціальних прав трудящих 1989 р. та Хартією основних прав ЄС 2000 р. Ці акти наголошують на необхідності систем примирення для зменшення кількості страйків, а також допускають обмеження права на страйк у випадках, коли це може зашкодити суспільству.

Локаут, як форма захисту роботодавців, передбачений Хартією та визнаний Європейським комітетом із соціальних прав. Проте в Україні це питання не врегульовано, що створює ризик економічного тиску на працівників і обмеження їх права на страйк. Для усунення прогалин необхідно закріпити поняття локауту та встановити чіткі межі його використання.

Право на вільне волевиявлення щодо участі чи неучасті у страйку як безпосередній об'єкт є важливим компонентом трудових прав працівників і ключовим аспектом свободи об'єднання, гарантованої Конституцією України та міжнародними актами. Це право забезпечує кожному працівникові можливість самостійно приймати рішення про участь у колективній акції протесту, без примусу чи перешкод з боку роботодавців, колег або інших осіб.

Участь у страйку – це форма реалізації права на захист соціально-економічних інтересів, яка закріплена в статті 44 Конституції України. Водночас законодавство України передбачає, що участь у страйку має бути виключно добровільною. Примус до участі чи перешкоджання участі у страйку розцінюється як порушення конституційного права працівника на свободу волевиявлення.

Міжнародні стандарти, зокрема Конвенція МОП № 87, також наголошують на важливості забезпечення свободи вибору працівників у питаннях участі у страйках. Це право включає можливість відмови від участі у страйку без ризику

дискримінації, переслідувань або звільнення з роботи. У випадках примусу або перешкоджання реалізації цього права передбачена адміністративна чи кримінальна відповідальність залежно від ступеня правопорушення [14].

Особливе значення має захист права на вільне волевиявлення у контексті взаємодії працівників і роботодавців. Роботодавці не мають права карати працівників за участь у законному страйку чи за відмову від участі в ньому. Будь-який тиск, включно з погрозами звільнення, зниження зарплати або іншим утиском, суперечить нормам як національного законодавства, так і міжнародних правових актів.

Вільне волевиявлення працівників сприяє створенню рівноваги у трудових відносинах, дозволяючи кожному вирішувати, яким чином захищати свої права. Участь у страйку не повинна ставати обов'язком чи умовою лояльності до колективу, а її відмова не може бути підставою для негативного ставлення до працівника.

Право на вільне волевиявлення також є запорукою дотримання принципу демократичності у трудових відносинах, де кожен працівник має рівні можливості брати участь у колективних діях або утримуватися від них. Забезпечення цього права є важливою складовою захисту основоположних прав людини у сфері праці.

Таким чином, основним безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є свобода волевиявлення у сфері трудових відносин, а саме право на страйк як один із способів захисту своїх трудових прав. Додатковим об'єктом може виступати психічна чи фізична недоторканність особи, залежно від способів примушування чи перешкоджання.

Висновки. Право на вільне волевиявлення щодо участі чи неучасті у страйку є одним із основоположних трудових прав працівників, закріплених у Конституції України та міжнародних правових актах. Воно передбачає свободу кожного працівника самостійно вирішувати, брати участь у страйку чи утриматися від цього, без примусу чи перешкод з боку роботодавців, колег або інших осіб. У цьому контексті основним безпосереднім об'єктом злочину, пов'язаного з примушуванням до участі у страйку або перешкоджанням цьому, виступає свобода волевиявлення у сфері трудових відносин, а саме право працівника на страйк як спосіб захисту своїх трудових і соціально-економічних прав.

Примус до участі у страйку чи перешкоджання йому порушує баланс між сторонами трудових відносин, посягаючи на демократичність і рівність, які є основою сучасних трудових стандартів. Додатковим об'єктом такого кримінального правопорушення може бути психологічна чи фізична недоторканність працівника, якщо тиск здійснюється через погрози, насильство чи інші незаконні дії. Національне законодавство України, зокрема стаття 44 Конституції та Закон «Про порядок вирішення колективних спорів (конфліктів)», чітко визначає, що участь у страйку має бути добровільною. Усі форми примусу чи перешкоджання розцінюються як порушення права працівника на свободу волевиявлення.

На міжнародному рівні право на страйк закріплене Європейською соціальною хартією та Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права. Хоча акти МОП прямо не встановлюють цього права, вони визнають страйк як крайній засіб вирішення трудових конфліктів. Зокрема, Конвенція МОП № 87 підкреслює важливість свободи об'єднання, до якої належить і право на страйк. Водночас МОП наголошує на добровільності участі у страйках, а також на необхідності захисту працівників від примусу чи дискримінації через їхній вибір.

Захист права на вільне волевиявлення у питаннях участі у страйку є важливим не лише для забезпечення рівноправності у трудових відносинах, але й для збереження гідності працівників. Будь-які форми примусу до страйку чи перешкоджання йому не лише завдають шкоди

конкретним особам, але й підривають основи соціальної справедливості та правопорядку. Тому основний безпосередній об'єкт цього кримінального правопорушення –

свобода волевиявлення у сфері трудових відносин – має залишатися пріоритетом як на національному, так і на міжнародному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колос С. Об'єкт злочину у науці кримінального права. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 196-199.
2. Гавриш С.Б. Теоретические предпосылки исследования объекта преступления. *Право и политика*. 2000. № 11. С. 4-15.
3. Фесенко Є. Цінності як об'єкт злочину. *Право України*. 1999. № 6. С. 75-78.
4. Зелінський А.Ф., Куц В.М. Об'єкт злочину і структура Особливої частини Кримінального кодексу. *Вісник Університету внутрішніх справ*. Харків, 1997. Вип. 2. С. 148-154.
5. Трубников В.М. Поняття об'єкта злочину з нових позицій. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна: Серія «Право»*. 2009. № 6. С. 14-18.
6. Музика А.А., Лашук Є.В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. К.: Паливода А. В., 2011. 192 с.
7. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Атіка, 2004. 488 с. URL: <http://radnuk.info/pidrychnuku/kruminal-pravo/488-krim/9424-62---.html> (дата звернення: 30.11.2024).
8. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 30.11.2024).
9. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) : Закон України від 03.03.1998 № 137/98-ВР : станом на 13 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137/98-вр#Text> (дата звернення: 30.11.2024).
10. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 21 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 30.11.2024).
11. Європейська соціальна хартія (переглянута) : Хартія Ради Європи від 03.05.1996 : станом на 7 верес. 2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 30.11.2024).
12. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 30.11.2024).
13. Конвенція про скасування примусової праці N 105 (укр., рос.) : Конвенція Міжнар. орг. пр. від 25.06.1957 : станом на 5 жовт. 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_013#Text (дата звернення: 30.11.2024).
14. Конвенція про свободу асоціації та захист права на організацію N 87 (укр/рос) : Конвенція Міжнар. орг. пр. від 09.07.1948 № 87 : станом на 4 лип. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_125#Text (дата звернення: 30.11.2024).
15. КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ Науково-практичний коментар У двох томах Том 2 ОСОБЛИВА ЧАСТИНА. *Мего-Інфо – Юридичний портал України №1, Коментар ЦПК, КПК, КУПАП, ККУ, ЦК*. URL: <http://megoinfo.info/матеріал/додаток?page=8> (дата звернення: 15.12.2024).
16. Швець Н. Право на страйк та умови його реалізації : монографія. Харків : Право, 2009. 227 с.
17. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар (Мельник, Хавронюк). *Юридична література безкоштовно (реферати, курсові) – Юридична інформація*. URL: https://the-law.at.ua/load/zakonodavstvo_ukrajini/naukovo_praktichni_komentari/kriminalnij_kodeks_ukrajini_naukovo_praktichnij_komentar_melnik_khavronjuk/14-1-0-226 (дата звернення: 15.12.2024).